

VACANT ENIM, pigri sunt et remissi, otio torpent. Ita Hebreæ.

VERS. 9. — UT NON ACQUESCENT VERBIS MENDACIBUS. Ecce non audit Pharaeo Mosen, nec credit eum à Deo esse misum, sed vel hoc mentiri, vel hoc somniasse, uti predixerat Dominus cap. 3, v. 19.

VERS. 10. — NON NO, non dabo vobis paleas. Est enallage temporis. En sublimè lde Pharaonis tyranidem, quâ Hebreos gravat, et pené ad restum ac desperationem adigit, ut le exitu deo eos evocante cogitate non libeat. Sed vehementissima ingruente tentatione, proxima erat salus; ita facere solet Deus.

VERS. 12. — DISPERSUSQUE EST POPULUS. Pars enim miscetab terram formabatque lateres, pars eos dispernabat, pars coquebat, pars colligebat paleas; pensum enim laternum non à figulis viri (hoc enim longissime fuisset opera; et ad hoc opus fuisset magna praefectorum turbâ), sed in communi et generatim à praefectis hebreis exigeratur; quorum erat suos urgere ad opus et pensum prestandam, quique, si quid penso debeat, iubebat apud praefectos Ægyptios.

VERS. 16. — INIUSTE AGITUR. Ne regem offendant, ejus injuriam aliorum, puta praefectorum, culpe et crudelitati tribuant; unde non ait: Injuste agis, sed: Agitur. Hebreo est: Peccatur in populum tuum.

VERS. 17. — VACATIS OTIO. Hebreo, otiosi vos otiosi, vel pigri pigri, id est, pigerimi estis. Otium, inquit ille, corpus, mentem necat cordia; exercitatio utrumque pulcherrimum facit. S. Chrysostom. hom. 15 in Genesim: Grave, inquit, malum est otium, faciisque ut facilia omnia videantur difficulta; sicut studio et vigilante etiam ardua et difficulta, facilia nobis sunt; et hom. 54 in Acta: Care, inquit, ac sollicitudines gymnasium et schola sunt philosophiae, etc. Ferrum si jaceat, corrumpitur; si exerceatur, splendet: similiter se habet anima que moveatur et laborat. S. Bernard. de Consider. lib. 2: Cavendum est, inquit, otium in otio: fugienda otiositas mater rugorum, novacula virtutum. S. Ambro. serm. 41 in psal. 418: Tentant, inquit, oita, quos bella non frangerunt, pericula non agunt et pacis oita. Idem de seipso dicebat epist. 41 ad Sabini: Numquid minus solus sum quia cum solus esse videor; nec minus otiosus quam cum otiosus. Vide S. August. lib. de Operæ monachorum. Solitudinis thelo affectus S. Antonius exclamabat: Servari cupio, Domine, et cogitationes meæ mihi adversantur. Mox ubi de cellâ prodiit, conspexit hominem (erat qui angelus) monachal habitu succinctum, nunc calathos texentem, nunc ad orandum procumbentem, qui ad eum dixit: Sic et tu age. Antonii, et tentationes vinceas. Quare olim aversabatur S. Antonius, et qui precærat vitam esset acturus, tum ad laborandum hortatus est, tum ad secum considerandum sedulò, quid noctu, quid interdiu egerit, inquit Sozomen. l. 4 hist. c. 15. Idem censuit Theodosius monachus apud Theodore. in Histor. SS. Patrum c. 40. Quin et Alexander Magnus dixit: Regium est laborare, servile est otio et luxu vacare. Denique pri-

scorum monachorum hæc erat sententia: Operans uno demone, otiosi multis pulsantur. Testis est Cassian. c. 25, lib. 40 Institut.

VERS. 19. — VIDEABANT SE IN MALO, in malis. in angustiis. Hic expressus est typus vocationum et illustrationum Dei, quas statim comitabat tentatio, sed fortiter persistentibus liberatio, est proxima. Primo ergo à Deo ex Ægypto per Mosen evocant Hebrei. Secundo, vocationi credunt, et statim crudelissime flagellantur. Tertiù, paulò post admirandam portentis liberat et educit eos Deus. Refert Æneas Sylvius in Hist. Bohem. Capitonus hoc fuisse dictum: Quando duplicabantur lateres, tunc venit liberator Moses, quo significabat, Dei auxilium praestò esse, cùm res adverse ingravent. Eadem Ecclesiæ totius christiana fui ratio et progressio; eadem est et vocationis eiususque; ut qui in secundo versatur gradu, de vocatione sua non dubitet, sed sciat potius se recto ordine à Deo statuto progredi, tertiumque certissimè expectet. Ita S. Gregor. 29 Moral. 14: Cim lux, inquit, divina cor humanan illustrat, mox à diabolo consurgunt tentamenta, ut plus tentationibus saudari sentiant, quâd iam lucis interno radios non videbant. Et Origen. hic hom. 5: Nisi baciinet, inquit, tuba verbi Dei, non constitutur bellum; ubi vero signum bellii tuba prædictationis insoluit, ibi omnis tribulationum pugna consurgit. Hinc quotidians discimus experimentis, at S. Bernard., eos qui converti deliberant tentari acris à concupiscentiæ carnis; et urgeri gravius in operibus lutu, qui Pharaonis imperium effugere molliuntur. Ita ipse de Conversione ad cleric. c. 18.

Cassian quoque collat. 21, c. 28, tradiditores patres in eremo exploratæ observasse, in diebus Quadragesimæ, quibus solent horripes ad meliora, et monachi ad perfectiora converti; tum solito acris et molestiis infestari à demonibus monachos, et incitari ad egredendum è monasteriis, deserendamque solitudinem.

Nota secundò. Vult Deus in beneficiis ab ipso promissi, paratos nos esse ad tentationes; id est, cum magnam cuiquam spem dat, mox eum tentat per illa que videntur afflere desperationem, et videtur spem quam dedi demoliri velle, aut dubiam et incertam facere. Ita Deus Abrahe per Isaac promisit prolem numerosissimam, et mox jussi ipsum Isaac sibi immolari. Ita jussit Hebreos pugnare cum Benjaminitis, et mox permisit eos ab illis secundo cedri, Jude. 20. Sic Mose hic et Hebrei promisit liberationem à Pharaone, et mox permisit eos ab eodem gravius affligi.

VERS. 20. — OCCURRERUNTQ MOysi ET AARON, qui stabant ex adverso, egredientes a PHARAOHE: egi dientes, non ad Mosen et Aaronem, sed ad occurrunt referendum est, et ad praefectos Hebreorum, quos Pharaonem adeantes et ab eo revertentes, certo loco expectabat Moses, avidus scire quid respondi tulissent. Hoc et noster interpres satis insinuat cum ait, Mosen et Aaronem stetisse; egredientes enim stare in rigore est impossibile. Sensus ergo est: praefecti Hebreorum post suam querelam egredientes à

Pharaone, occurserunt Mosi et Aaron qui stabant ex adverso, ut totam rem spectaret et cognoscerent.

VERS. 21. — VIDEAT DOMINUS ET JUDICET. Hebr. adiudicatur: Super vos, id est, vindictam sumat de vobis. Ita Chald. Hebrai enim sepè, per metonymiam, iudicium sumunt pro termino et fine iudicij; ut iudicare idem sit quod vindicare, et iudicium idem sit quod vindicta. En infirmam ingrataque populi fidem: Mosen et Aaronem, quos paulò ante libatores creditur, jam homicidas calumniatur.

FÖTERE FECISTIS OBREM NOSTRUM CORAM PHARAOHE, invisos et abominabilis nos fecistis Pharaoni. Est metaphora. Eadem phrasis est Gen. 34, v. 50, in Illebro: 2 Cor. 2, 15: Christi, inquit, bonus odor sumus, qui videlicet bonum Christi et Christianism famam spargimus, ut homines beni deoque Christo sentiant et loquantur. Habent enim mores suos colores, habent et odores; colorum in conscientia, odorem in famâ, inquit S. Bernard. serm. 71 in Cantica.

ET PRÆBUSTIS EI GLADIUM UT OCCIDERET NOS, occisionem ei dedidisti usi non oneribus opprimere, cùm eum furentem in nos conciliasti. Ubi nota. Gladius in Script. vocatur omne quod pungit, percutit, torqueat aut cruciat, inquit S. Hieronimus in Isaiae 66. Hinc Amos 9, 10, dicitur: In gladio morientur omnes peccatores populi mei. Et psal. 7, 15: Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit.

Disce hoc cap. quâdura fuerit servitus Hebreorum in Ægypto, ac consequenter quantum beneficium eis fecerit Deus, cùm eos inde eduxit, quod proinde passim eis incaeculat, ut grati sint Deo, eumque ament et colant: Ego, inquit, Dominus Deus vester, qui eduvi os de terra Ægyptiorum, ne serviretis eis, et qui confregi catenas cervicem vestram, ut incedentes erexit Levi. 26, 13. Est enim servitus morsus quadam, puta amissio vite civilis, scilicet libertatis: hinc pro eâ pugnant gentes, maluntque mori quam servire. Philippus rex irrumpens in agrum Spartum, dixit cuidam Spartano: Quid nunc facites, Lacones? respondit eis: Quid aliud, quād morieremur fortis? sol enim Gracorum nos liberesse, et non obediere aliis didicimus.

Post cladem duce Agide acceptam, cum Antipater obsidio loco posceret 50 pueros, Etoecles tum ephorus se eos daturum negavit, aut malè educeretur, et ab instituti patria descendentis civitati incommodi fierent; senum autem ad mulierum duplum, si vellet, numerus obtulit. Cumque Antipater atrocia minaretur nisi darentur, publico nomine respondit: Si difficiilia morte imperas, facilius nobis erit mori. Hinc Laco interrogatus quid sciret, at: Scio liber esse. Ita Plutarch. in Lacon.

CAPUT VI.

1. Dixitque Dominus ad Moysen: Vouz verrez maintenant ce que je vais faire à Pharaon; car je le contraindrai par la force de mes bras à laisser aller les Israélites; et ma main puissante l'obligera de les faire lui-même sortir de son pays.

2. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Ego Dominus

3. Qui apparui Abraham, Isaac, et Jacob, in Deo

VERS. 22. — REVERSUSQUE EST MOYES AD DOMINUM Septuag. vertunt, conversus est ad Dominum; quia enim Moses prefectos Hebreorum durè à Pharaone exceptos, afflictos et passione nimis agitatos, ideoque correctionis incapaces vidi; hinc tacuit, et in secretum suum sese recipit, atque ad Deum unicum in artis presidium, suo more se orando converxit. Hinc prudenter S. Basilus serm. de gratiis Deo agendis, modum consolandi afflictos prescribit, dicens: Eum quem consolari cupis, prius parumper queri sinus. Deinde, dolore paululum per lacrymas ejuslatumque sedato, tunc leniter et humaniter castigabis; itaque ad patientiam et animi tranquillitatem sensim revocabis. Nam et equorum domitorum equos freno minimè audientes, non statim habentis compescunt, aut calcaribus impellunt: sic enim sessores exagere et excutere discunt; sed eis obtemperando ab initio, ac minimè resistendo, postquam iram et impetum paulatin consumptum deficeret viderint, tunc arte quoddam obtemperantes et ad omnia dociles rediuntur.

Rursum vide hic, quâd Mosis patientia et constanter invicta vice Hebreorum murmur, cosque sibi obsequentes reddiderit. Andant fideles monitum S. Augustini serm. 18 de verbis Domini: Cum quisque, inquit, Christianus copertus bene vivere, ferre bonis operibus, mundumque contempnere, in ipsa mortaliitate operum suorum, patitur reprehensiones et contradicções fratribus Christianis: si autem perseveraverit, et eos superaveri perdurando, et nou deficerit a bonis operibus; itidem ipsi nobis obsequenter, qui ante prohibebant.

DOMINE, CUR AFFLIXISTI POPULUM ISTUM? cur ei occasione afflictionis dedisti, mittendo me ad Pharaonem, ne tamca ab eo liberando populum, sed potius permittingo eum gravis onerari?

QUARE MISISTI ME? Calvinus Moseum hic graviter culpat, quasi ab officio descererit, et amarulento odio missionem et absolutionem ab officio petierit. Durus itaque criticus; milior censor est S. August. quest. 14, dum ait: Hic non contumacia verba sunt tel indignationis, sed inquisitionis et orationis. Idque ita esse ex responsu Domini, qui non arguit infidelitatem Mosis, sed eum quid faceret oporteat, instruit. Sciebat Moses jam ante a Deo doctus, Pharaonem obduratum cor, negque dimisurum populum; tandem de hac afflictione populi nihil à Deo cognoverat, sperabatque Pharaonem monitum, licet non dimitteret populum, mitius tamen cum eo acturum; contra verò jam accidisse videt, unde piè cum Deo expostulat.

CHAPITRE VI.

1. Le Seigneur appelle à Moïse: Vous verrez maintenant ce que je vais faire à Pharaon; car je le contraindrai par la force de mes bras à laisser aller les Israélites; et ma main puissante l'obligera de les faire lui-même sortir de son pays.

2. Le Seigneur parla encore à Moïse, et lui dit: Je suis le Seigneur.

3. Qui a apparu à Abraham, à Isaac et à Jacob,

omnipotente : et nomen meum Adonai non indicavi eis.

4. Pepigimus fœdus cum eis, ut darem eis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in quā fuerunt advenie.

5. Ego audivi gemitum filiorum Israel, quo Ægypti oppresserunt eos; et recordatus sum pacti mei.

6. Ideo dico filii Israel : Ego Dominus qui educamus vos de ergastulo Ægyptiorum, et eruamus de servitude ; ac redimamus in brachio excuso, et iudicis magnis.

7. Et assumam vos mibi in populum, et ero vester Deus ; et sciatis quod ego sum Dominus Deus vester qui eduxerim vos de ergastulo Ægyptiorum ;

8. Et induxerim in terram, super quam levavi manum meam, ut darem eam Abraham, Isaac, et Jacob ; daboque illam vobis possidendum, ego Dominus.

9. Narravit ergo Moyses omnia filii Israel ; qui non acqueverunt ei, propter angustiam spiritus, et opus durissimum.

10. Locutus est Dominus ad Moysen, dicens : Ingrederes, et loquere ad Pharaonem regem Ægypti, ut dimittat filios Israel de terrâ suâ.

12. Respondit Moyses coram Domino : Ecce filii Israel non audiunt me ; et quomodo audierit Pharaon, presentium cum inleucusim sim labiis ?

13. Locutus est Dominus ad Moysen et Aaron, et dedit mandatum ad filios Israel, et ad Pharaonem regem Ægypti, ut educerent filios Israel de terra Ægypti.

14. Ipsi sunt principes domorum per familias suas. Filii Ruben primogeniti Israeli, Henoch et Phallu, Hesron et Charmi, haec cognationes Ruben.

15. Filii Simeon, Jannuel, et Jamin, et Ahod, et Jachin, et Soar, et Saul filius Chananiensis ; haec cognationes Simeon.

16. Et hæc nomina filiorum Levi per cognationes suas : Gerson, et Caath, et Merari. Anni autem vite Levi fuerunt centum triginta septem.

17. Filii Gerson, Lohni et Semei, per cognationes suas.

18. Filii Caath, Amram, et Isaar, et Hebron, et Oziel. Anni quoque vita Caath, centum triginta tres.

19. Filii Merari, Moholi et Musi. Haec cognationes Levi per familias suas.

20. Accepit autem Amram uxorem Jochabed patruelem suam, quæ peperit ei Aaron et Moysen. Fueruntque anni vite Amram, centum triginta septem.

21. Filii quoque Isaar, Core, et Nepheg, et Zechri.

22. Filii quoque Oziel, Misael, et Elisaphan, et Sethri.

23. Accepit autem Aaron uxorem Elisabeth, filiam Aminadab, sororrem Nahason, quæ peperit ei Nadab, et Abiu, et Eleazar, et Ithamar.

point fait connaitre à eux sous ce nom, qui marque que je suis celui qui est.

4. J'ai fait alliance avec eux, et je leur ai promis de leur donner la terre de Chanaan, la terre dans laquelle ils ont demeuré comme voyageurs et étrangers ; cependant j'ai différé jusqu'à présent à accomplir cette promesse.

5. Mais maintenant j'ai entendu les gémissements des enfants d'Israël ; j'ai vu les travaux dont les Egyptiens les accablent, et je me suis souvenu de mon alliance, et j'ai résolu d'exécuter tout ce que je leur ai promis.

6. C'est pourquoi dites de ma part aux enfants d'Israël : Je suis le Seigneur ; c'est moi qui vous tirerai de la prison des Egyptiens, qui vous délivrera de la servitude où vous êtes, et qui vous rachèterai de l'esclavage où vous êtes, en déployant la force de mon bras, et en faisant éclater la sévérité de mes jugements contre ceux qui vous oppriment.

7. Je vous prendrai pour mon peuple, et je serai votre Dieu ; et vous saurez que c'est moi qui suis le Seigneur votre Dieu, lorsque je vous aurai délivrés de la prison des Egyptiens,

8. Et qui je vous aurai fait entrer dans cette terre que j'ai juré de donner à Abraham, à Isaac et à Jacob, car je vous la donnerai, et vous en mettrai en possession, moi qui suis le Seigneur, et qui dispose de toutes choses comme le me plaît.

9. Moïse rapporta donc tout ceci aux enfants d'Israël ; mais ils ne l'écoutèrent point, à cause de leur extrême affliction, et de l'excès de travaux dont ils étaient accablés.

10. Dieu parla ensuite à Moïse, et lui dit :

11. Allez trouver Pharaon, roi d'Egypte, et parlez-lui, afin qu'il permette aux enfants d'Israël de sortir de son pays.

12. Moïse répondit au Seigneur : Vous voyez que les enfants d'Israël ne m'écoutent point ; comment donc Pharaon m'écoutera-t-il, principalement, étant comme je suis, inécrivens des lèvres, et ne m'enonçant qu'avec beaucoup de difficulté ?

13. Voilà le commencement de ce que le Seigneur dit à Moïse et à Aaron, lorsqu'il leur donna ordre d'aller trouver les enfants d'Israël et Pharaon, roi d'Egypte, pour faire sortir de l'Egypte les enfants d'Israël.

14. Avant de raconter la suite, voici les noms de quelques-uns des princes des maisons d'Israël, selon l'ordre de leurs familles, dont la connaissance peut servir à l'intelligence de cette histoire. Les enfants de Ruben, fils aîné d'Israël, furent Hénoch, Phallu, Hesron et Charmi. Ce sont là les familles de Ruben.

15. Les enfants de Gerson furent Jannuel, Jamin, Ahod, Jachin, Soar et Saul, fils d'une femme de Chaanan. Ce sont là les familles de Siméon.

16. Voici les noms des enfants de Lévi, et la suite de leurs familles. Ses enfants furent : Gerson, Caath et Merari. Le temps de la vie de Lévi fut de cent trente-sept ans.

17. Les enfants de Gerson furent : Lobni et Semei, qui eurent chacun leurs familles.

18. Les enfants de Caath furent : Amram, Isaar, Hébron et Oziel. Le temps de la vie de Caath fut de cent trente trois ans.

19. Les enfants de Merari furent : Moholi et Musi. Ce sont là les enfants sortis de Lévi, chacun dans sa famille.

20. Or, Amram épousa Jocabed, fille de son oncle paternel, dont il eut Aaron et Moïse. Et le temps que vécut Amram fut de cent trente sept ans.

21. Les enfants d'Israar furent Coré, Nepheg et Zéchri.

22. Les enfants d'Oziel furent Misaël, Elisaphan et Sethri.

23. Accepit autem Aaron uxorem Elisabeth, filiam Aminadab, sororrem Nahason, quæ peperit ei Nadab, et Abiu, Eleazar, et Ithamar.

24. Filii quoque Core : Aser, et Elcana, et Abiasaph. Ille sunt cognationes Coritarum.

25. At verò Eleazar filius Aaron accepit uxorem de filiabus Phutiel : quæ peperit ei Phinees. Hi sunt principes familiarium Leviticarum per cognationes suas.

26. Iste est Aaron et Moyses, quibus præcepit Dominus ut educerent filios Israel de terrâ Ægypti per turmas suas.

27. Hi sunt qui loquuntur ad Pharaonem regem Ægypti, ut educerent filios Israel de Ægypto : iste est Moyses et Aaron,

28. In die quâ locutus est Dominus ad Moysen, in terrâ Ægypti.

29. Et locutus est Dominus ad Moysen dicens : Ego Dominus ; loquere ad Pharaonem regem Ægypti omnia quæ ego loquor tibi.

30. Et ait Moyses coram Domino : En incircumcisus labiis sum ; quomodo audierit me Pharaon ?

COMMENTARIUM.

ham, Isaac et Jacob, egi et conversatus sum tanquam Deus *saddai*, id est, omnipotenter et munificus me eis exhibui, ostendui eis miti abunde esse divitiarum ut illos daret ; abstuli enim opes Chananeis, Geraritis, Sodomititis, Laham, Esau et aliis, easque dedi Abraham, Isaac et Jacob, ut patet ex Genesi.

Notat S. Hieron. epist. 136 ad Marcellam, apud Hebreos decem esse nomina Dei. Primum est *Elo*, id est, fortis, ut veritatis Aquila. Secundum est *Eloha*, quod Deum quâ providentem, gubernantem, judicantem et vindicantem significat, ut dixi Genes. 1, 1. Tertium est *Elohim*, quod est plurale nominis *Eloha*. Quartum est *Sabaoth*, id est, exercituum vel copiarum, ut veritatis Aquila ; hoc non est nomen, sed cognomen Dei ; unde semper cum alio Dei nomine conjugitur. Dicitur enim *Adonai sabaoth*, id est, Dominus virtutum vel exercituum. Quintum est *Elion*, id est, excelsus, Genes 14, 22. Triplex porro celsitudinem ac sublimitatem veneratur in Deo, primam entis, quia Deus est primum et summum ens ; secundam causalitatis, quia Deus est prima causa, à qua omnes extera cause dependent. Tertiæ perfectionis ; quia Deus est summa et infinita perfectio. Sextum nomen est *eis ascerie*, id est, sum qui sum, vel, qui est. Unde Exodi 3, dicitur : *Qui est misit me*. Septimum est *Adonai*, id est, Dominus. Octavum est *Ia*, quod est abbreviatum *Jehova*, sonante in Alleluia. *Alleluia* enim est compositum ex *Hallelu*, id est, laudate, et *Ia*, id est, Deum. Nonum est, *Saddai*, id est, munificus, liberalis, omnipotens. Decimum est tetragrammaton et ineffabile, quod vulgo *Jehova* proumuntur.

Mysticè Deus *Saddai* apparet sanctus, quos facit sua sorte, etiam misera esse contentos, quosque suâ gratia et donis spiritualibus cumulat, ac præseruat quos facit esse liberales in aliis. S. Agidius, socius S. Francisci, rogatus quis esset beatus, respondit : *Qui amat, et non desiderat amari ; qui servit, et serviti sibi non cupit* ; qui se bene erga alios gerit, non tamen eo fine, ut se erga illum vicissim bene gerant. Hic enim imitatur Deus *Saddai*,

de quo ait Psaltes psalm. 13, 2: *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Deus enim omnibus se suaque communicat, et à nemine quidquam recipit, vel expectat.

Et NOMEN MEUM ADONAI NON INDIGAVI EIS. In Hebreo non est Adonai, sed nomen tetragrammaton, יהוה, consonans quatuor litteris, scilicet, *jad, he, vau, he*, quod quia est ineffabile, hinc interpres more veterum pro eius substituiunt nomen Adonai; nam aliquo Deus in Genesi patriarchis revocari nomen Adonai, et se vocat Adonai. Obiret hic nota, *Adonai*, esse trisyllabum, non quadrisyllabum; ultima enim est diphthongus *ai*, ac proinde hoc nomen sic pronuntiandum est *A,do,nai*, non autem *A,do,na,i*.

Quixur hic primò , cur nomen tetragrammaton à veteribus et S. Hieronymo vocatur, *κεταρητόν*, id est, ineffabile; à Theodoreto *επίσημον* id est, indicibile, et à Damasceno *άρρητον*, id est, ineloquibile. Putant aliqui hoc nomen verè fuisse ineffabile, è quod solis quatuor consonantibus constet, caraque vocalibus, sine quibus litteras consonantes pronuntiare et effari non possumus. Verum hoc est improbable; nam Deus hic nomen hoc suum pronuntiavit, cum illud revelavit, et effatus est coram Mose. Rursus Moses illud ipsum effatus est coram Israelitis, et coram Pharaone, ipseque Pharae sapientia hoc nomen à Mose prolatum, respondendo repetit. Denique frustul hoc nomen quatuor literis distinguenteret, nisi illa sua tacita haberent puncta, sive vocales, ut iis legi, effiri, pronuntiari possent; perinde ut fit in aliis nominibus Dei, hominum et angelorum.

Dico ergo, hoc nomen dici ineffabile, eō quōd ab Hebreis habetur sacerdos sacrissimum et summē venerabile, tanquā nomen Dei primarium, proprium et esseentiālē, quod esset fundamentū et radix aliorū omnium nōmīnum Dei, eō quōd hoc nōmen significat ipsam immensam essentiam et majestatem Dei incomprehensibilem et ineffabilem, à quā cetera omnia pronatura. Quādā cāusā et Plato, teste Eusebīo, l. 11 de Pragār. c. 8, dixit nomen Dei non esse effabile. Deus enim, ait Plato, ἀπόφασις καὶ δέσμος των πάντων, et sic est, incoptibiles et inominaabiles. Rursum Plato in Parmenide: Dico, ait, nullum indutum est nōmen; Deus non potest definiri, non scientia capi, non in sensu nostro intrucere; nulla de eo haberti opinio; quo circa neque nominari, ne dicti, neque cogitatione comprehendri, neque cognosci, neque ab ullo ente sentiri potest. Et S. Dionysius: Deus, ait, est omni sermoni ineffabile, super omne verbum bonum.

Hinc tot fuerunt philosophorum de Deo sententiae et errores. Anaximander stellae et astra deos esse putavit. Anaximenes Deum putavit esse infinitum numerum. Democritus: Deus, ait, est mens ignea et mundi anima. Producit quatuor elementa deos statuit. Diogenes Apolloniates: Deus, ait, est aer compos divine rationis. Chrysippus censuit Deum esse fatum sive necessitatem divinam. Parmenides putavit Deum esse coronam, sive orbem qui cingit colum. Xenophanes: Omne, inquit, nihil. Lutum mente predidit, Deum est. Straton naturam deum.

xit esse Deum. Epicurus ex atomis deos suos constituit cosque corporeos et humanæ figuræ. Heraclides terram et cœlum deos esse dixit. M. Varro mundum censuit esse Deum. Plinius vel solem, vel nullum putavit esse.

Deum. Heraclitus deos ex ige esse credidi ; unde Anaxagoras , quod solem dixisset esse lapidem ignem tum , morte multaruntur Athenienses. Cleantes atheniensis postea esse sumnum Deum. Denique haec de causa posuit enim Pierius hierogly. 17, ciconia Dei est hieroglyphus cum ; ciconia enim lingua carens significat Deum omnia tacito perire silenter , nec debere nos super eo loqui , quem nulla humana ingenii vis sicut quat ad mirari. Eadem est ratio , cur Deus per crocodilium fertur admirabutus , inquit idem hierogly. 20. Verè ergo meritorię Chrystosom , hom. 28 in Matthaeum : Siue inquit , qui innavigabiliter oceanum navigare usurpat , dico non potest eam transire , necesse est per eamden redire , ubi ingressus est ; si antiqui philosophi de Deo natura querere contendentis , vici sunt ingenio , defecit rur sumente , in ultimo nihil se amplius invente potuisse confessi sunt , nisi quod Deus sit incognoscibilis.

Hinc ergo factum est, ut Hebrei religionis et reverentia causa nomen Dei effari et pronuntiare non auctoriter esset; ex parte sacerdotis pontificis, qui in sacrificio summis sacrae missae, et in solenni benedictione populi et maxima in ingresso in Sancta sanctorum, illud pronuntiantibus, ait Philo lib. de Vita Mosis. Unde Josephus ait, sibi hoc nomen eloqui, nec jus, ne fas esse. Cum ergo in Scripturam legitimum hoc nomine occurreret, Hebrei pro illo legebant *Adonai*, vel, secundum *Adonai* concurrebant, pro eo legebant *Elohim*. Hinc factum est, ut Massorot qui Biblis hebraicis puncta, sive vocales subceperint, nomini tetragrammati *YHWH* subceperint puncta aliena nominis *Adonai* (uti quatuor rationibus demonstrat Bellarmine), exercitat. grammatica psal. 55, ad v. 1), scilicet secundum (quod in nomine *Adonai* est compositum cum patet ob gutturalem aleph) *cholem et canem*; ut indicaret ex reverentia non tetragrammaton, sed *Adonai* legendum et pronuntiandum esse. Quem morem suorum temporum seculi sunt, non tantum Septuag. vertentes *Kairos*, et nosler interpres, sequuntur ac Origenes, suis tetraspis et hexaspis, pro tetragrammaton substitutum. Unde factum est, ut Iudei ignorantem quod

modo illud nomen pronuntiandum sit, sive quoniam illud pronuntiantur Deus, Moses et sacerdotes; tunc dunque ultimum sacerdotem, qui hoc nomine pronuntiavit fuisse Simeonem justum, qui Christus in templo in iudeas accepit, postea a nemiae hoc nomine pronuntiatum esse, sequit ignoreat quoniam pronuntiari debet; sed cum univerterit Messias, ab edocendo esse veram illius pronuntiationem. Ita ipsius Ob hanc huius nominis reverentiam et religione summus pontificis illud in iudea sua, in laminatione insculpimus gestabat; quod Alexander Magnus rex Iudea pontifici, procumbens humi reverenter

adoravit, teste Josepho. Hinc etiam Lucanus agit de Deo Hebreorum, ait: *Incerti Iudea Dei quod scili* Deum incognitum coleret, cuius nomen nescire.

Vide hic quanta Hebreis olim fuerit reverentia

minis divini, quod multi Christiani per Juramenta te-
meritaria passim nominando profanat; qui in moderni
Iudei nonquid autem expressè jurare per nomen te-
tragrammaton, sed hæc formulæ per illud jurant, idque
rarò et nonnisi adacti : *Juro per jod, he, vau, et cetera* (he
qui sunt 4 litteræ nominis tetragrammaton), quod
juramentum apud eos summum et sacratissimum ha-
betur: sic gentilibus non liebat nomen falsi sui dei
Demogorom nominare, quod si quis fecisset, numen
vel potius demon , se offensum , per terræ tremorem
ostendebat, uti testatur Lucanus lib. 6, et Bocacius
lib. 4 de Geneal. deorum c. 2.

Bellarm. supra, Genobrardus prefatione in psalmos
et Perierus hic, idque magis patebit ex questione
sequenti. Noster tamen Alcazar in Apocal. c. i, v.
multis contendit *Jeheva* esse conflatum ex quatuor li-
teris, quarum singula integrum dictiōnem significant.
Jeheva ergo idem est, at, quod *ihie, hoie, vehāia,*
est, qui erit, qui est, qui fuit. Unde *Jeheva* idem e-
cum eo quo dicit Joannes Apocal. 1, 4 : *Qui est, qui erit,* et qui venturus es, idque vocatur hoc nomine
tetragrammaton et ineffabile; quia singula ejus litteræ
non possunt effari integrum dictiōnem, quem repra-
sentant. Verum hoc etymon non litterale est, ut ip-

Quæritur secundò, quomodò hoc nomen pronunti debeat, sive quæ illi vocales substituendæ sint?

Greci quidam, inquit S. Hieronymus ad Marcellum, in gracie libris hoc nomen hebreum legentes, iuxta graecas litteras, quibus haec quatuor hebreo littere similes sunt, pipi legerunt. Secundum S. Justinus contra Tryphonem fol. 58, pro nomine tetragrammaton nomen Jesus legit et intelligi. Tertium. Iudorum hoc no-

monachus Jesus dicit et interclusit. Verum, istius non hoc nomen pronuntiatur *Jodut*, at enim hoc nomine confit ex duplicitate littera *Jod*. Verum hi omnes à litteris hebreatis nominis tetragrammatoni vel *abeunt*, vel aberrant. Quarò, Ireneus illud effert *Jatho*, quod, inquit ipse, significat prefiguratum mensuram vel, si per omicron scributur, cum qui dat fugam malorum. Sic et gentiles hoc nomen pronuntiatus videunt. Unde Dio. Sicutulus, I. 3, at Mosen legem accepisse à Deo *Jao*; et Apollo Clarus rogatus quis esset Deus *Jao*? respondit:

Sumnum cunctorum diuinum tu dicito. Quia.

Testis est Macrobius lib. 4 *Saturnalium*, c.18. Quintò, Theodor, hic queat. 45, nomen tetragrammaton, inquit, à Samaritani vocatu *Jace*, ab Hebreis autem *Jao*. Sextò, recuentiores aliqui à centum annis hoc nomen juxta puncta ei à Massoretis subiecta, pronuntiatur *Jehova*. Verum hæc puncta, ut superius dixi, non sunt puncta nominis tetragrammatoni, sed nominis *Adonai*, sive et iugi Massoretis amissione. Hæc vero, quæ in punctis

de Canticis C. 6, et lib. II, c. 3, et Galatianis m. 2, c. 1.

Notandum tamen, nomen *Jehova*, non tam est verbum, quam nomen à verbo deductum: est enim *Jehova*, nomen proprium Dei. Sic ut ergo passim alii nominibus à verbo, puta à teritura futuri, formatum nomen significans qualis sit, sive qualis sit futurus in eo hoc nomen induit; ut Jacob significat supplantatorem, eumque qui supplantabat Esau, Israel significat dominatorem, eumque qui dominabitur Deo, Isaac significat ridenter, eumque qui ridere faciet parentem, et *Jehova* est nomen habens candem terminatio nem cum futuro cal, verbi *ha*, significante *ens*, eumque qui est et erit. Est enim littera *jod*, prima in nomine *Jehova*, heematica, sive formativa nominis, ut est nominibus iam dictis, aliisque pluribus; fœt enim idem *jod* sit littera *etan*, sive characteristicæ verbi futuro, tamen in nominibus es heematica, id est formativa nominis, adeoque futurum verbi transformata in pomer.

unde et ipsi massore, omnesque Hebrei pro nomine tetragrammaton legit Adonai. Errant ergo qui à *Jehova* sive *Jova* (per crasin) Jovem summum gentilium Deum deducunt; hic enim latinum habet nomen, non hebreum, et à juvante dicitur. Erravit et *Varro*, qui, teste S. Augustino lib. 1 de Consensu Evangelist. cap. 22, putavat *Iudeos* coluisse *Jovem* deum Romaniorum; putavit autem *Varro*, non quid ab Hebreis audisset Deum appellari *Jehova*, vel *Jovem*; sed quia censuit à *Judeis* colim summum Deum, quem ipse non alium esse putabat quam *Jovem*.

In omnibus.

Id ipsum confirmatur ex eo quidem nomen vel verbum *Jehova*, precisiè non cap. 5, v. 44, sed hoc capitulo reperitur in hebreo. Nam cap. 5, v. 14, ubi nisi habemus qui est, misit me; hebreiè non est *Jehova* sed *eis*, id est, *suum*, q. d.: Cuius nomen est, *Suum* sunt, hic misit me. Hinc rursus sequitur potius dicendum esse *Jehova*, quam *Jehove*; sed enim nomen dicitur tamen solet à futuro verbi per punctum comitis, patet in nomine *Iisrael*, quod distinguuntur à futuro *Iudeis*, id est, dominabitur, per camets. Nominis

Dico ergo : Verisimilium est hoc nomen promittendum esse ite, vel *ieheve*, id est, est vel *erit*. Probatum, quia hoc nomen est idem cum eo quod Deus sibi imposuit c. 5, v. 14, dicens : *Sic dices filii Israel : Qui est, misit me ad vos.* Atque, qui est, hebreice dicitur *sive ihe ve*, vel *ieheve*; igitur illud idem est nomen tetraagrammaton; non enim est creditibile Deum sibi dicitur enim non in segol, sed in camets terminari solent.

Queritur tertio, quid significat nomen tetragrammaton? — *Iherus illud deducit a radice *hava*, id est, conterere. Unde *hova* est contritio quasi *Jehova*, id est, sit quod contritor, scilicet Pharaonis et Aegyptiorum. Hac iesum nominis est, sed non origo; ad hoc enim etymon aliud. Moses c. 15, v. 3, cum ait: *Dominus**

(hebraicè est nomen tetragrammaton *Yehova*) quasi vir pugnator : omnipotens nomen ejus.

Alii verò passim rectè et genuinè hoc nomen deducunt à radice *haia*, id est, est vel fuit; ut *Yehova* sit idem quod qui est, sed vario sensu. Primo, R. Salomon, Lipomanus et Yatalius sic exponunt qui est, scilicet constans, servans fidei, verax in promissis, q. d.: Ego jam sum *Yehova*, id est, jam faciam esse quod promisi, ut nimirum vos educam ex Ægypto in Clanaan; inde sequitur: *Pepigit fodus cum eis*, ut darem eis terram Chanaan. Secundo, Rupertus et Burgensis sic explicant, qui est, scilicet terribilis, gloriosus, et miracula patrata. Tertiò, Hieronymus Prado in Ezechiel em c. 1, pag 47, censem nomen *Yehova*, id est, qui est, non significare essentiam Dei: hanc enim cognovit Abraham aliquis Patriarcha; sed operationem Dei ad extra, scilicet liberationem Hebreorum ex Ægypto, q. d.: Ego sum qui sum, id est, qui futurus sum, scilicet redemptor Israëlis, ego sum quem jam experienti vestre libertatis vindicem; hoc enim est quod sequitur v. 6: *Ego dominus qui educam vos de ergastulo Ægyptiorum*. Similia sunt Isaiae 52, 5, et psalm. 67, 5.

Viximus dico, hoc nomen tetragrammaton *Yehova* significare essentiam Dei, ipsamque essentia: divine abyssum, et pelagus immensus. Hoc enim significat nomen, qui est, ut dixi c. 5, quid idem est cum nomine tetragrammaton. *Yehova* ergo, ait Masius, idem est quod, qui ab eterno existit, ipseque aliæ essentia est, et à quo pendet rerum omnium essentia. Sic Aristoteles lib. II de Coelo, Deum vocali αιωνια, quasi οι θεοι, id est, semper entem et existentem, quia Deus est pelagus essentia, et principium omnis essentie, quod omnibus dat esse. Et Trismegistus: *Deus, inquit, unus nomen non egit. Est enim οι θεοι οι περισσοτεροι*, id est, *ens sine nomine*.

Notat Vilalpando in c. 28 Ezechiel. nomen, *Yehova* vel *Yehova* significare essentiam Dei in se, sive ad intra, sicut *Adonai* significat camere ratione operum ad extra. Hac de causa utrumque hoc nomen conjungere solent prophetæ, dicentes: *Illa dicit Dominus Deus; hebraicè, Adonai Yehova Yehova*, id est, Deus, scilicet Dei in so majestas; *Adonai*, id est, Dominus ac sustentator omnium que creat.

Rogabis an nomen tetragrammaton significet essentiam Dei sicut est in se? Scotus et Gabriel in primum Sent. dist. 22, censem, quod homines, presertim docti et acuti, possint cognoscere Deum in se sicut est, ac consequenter possint eidem imponere nomen significans eum sicut est, ac tale esse nomen tetragrammaton, quod proinde proprium, essentialia et ad aquatum si Deo. Verum melius D. Thomas p. q. 4, 15, censem homini in hac vita esse impossibile, Deum in se cognoscere et nominare. Ratio est, primo, quia in hac vita nemo potest Deum cognoscere intuitivè; ergo nemo potest eum cognoscere in se sicut est, plene et perfectè. Secundo, etiamsi quis cognosceret Deum in se sicut est, hoc ipsum tantum cognosceret in ipso Deo, videndo et intuendo eum; nomen autem quod eidem indaret esset extra Deum Deique essentiam, qui nullo modo clariorem rei significaret, puta essentie meae et

potest, sicut est in se. Verum tamen est, quod inter omnia nomina Dei quæ habemus, nullum tam proprium, tamquæ substantiale est inquit *En*, sive *Yehova*, id est, qui est, uti docet Damascenus l. de Fide, cap. 42, et D. Thomas p. q. 4, 15, ac S. Dionysius lib. de Divin. nom. c. 4.

Queritur quartò, quis sit sensus hujus loci: *Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaae et Jacob in Deo omnipotente, et nomen meum Adonai non indicavi eis?* Primo, Beda legit interrogativè, non indicavi eis? q. d.: Omnipotens indicavi eis hoc meum nomen; sed hoc dissentit à communī lectione omnium codicū hebreorum grecorum et latinarum, qui carent nisi interrogatio, et assertivè hec legunt, quod scilicet asserat Deus, se non indicasse eis hoc suum nomen. Secundo, alii sic explicant: *Non indicavi eis nomen meum Adonai*, id est, Dominus, q. d.: Non ostendi eis plenum et altissimum meum in res omnes dominum, quo possum res omnes ad libitum vertere et convertere per miracula et prodigia, in res alias quamcumque volero; hoc autem jam per te, o Moses, ostendam in plagiis quas inferam Ægypto. Verum hi errant, primo in nomine *Adonai*, id est, Dominus; hebraicè enim non est *Adonai*, sed nomen tetragrammaton *Yehova*. Secundo, quia hoc suum dominum Deus ante Mosen patribus sat ostendit in diluvio, in eversione Sodome, in dispersione Babel.

Tertiò, R. Salomon, Yatalius et Lipomanus hunc dant sensum: Patribus non indicavi nomen meum tetragrammaton, *Yehova*, id est, sum qui sum, puta sum constans et verax in promissis; quia patribus non exhibui mea promissa de Chanaan eis tradenda, sed ea jam tibi, o Moses, tuisque prestabo; unde tibi ostendam re ipsa me esse *Yehova*, id est, me esse fidem in promissis. Verum nomen tetragrammaton non significat fidelitatem, sed ipsum esse Dei. Quartò, Rupert, et Burgensis sic explicant: *Non indicavi patribus nomen meum Adonai*, quanta scilicet illud sit potentia et virtus, quam terrible, quam gloriosum, quam miraculosum, et plagorum sit operativum, uti jam indicabo et ostendam per te, o Moses, multiplicando prodigia et plagas. Quintò, Olearius: Nomen tetragrammaton, inquit, *Yehova*, idem est quod contritor, q. d.: Patribus non ostendi me esse *Yehova*, id est, contritorem Pharaonis et Ægyptiorum: hoc autem tam tibi, o Moses, ostendam. Sextò, Lyranus, secutus S. Augustini, censem Mosen in rapta Exodi 55, vidisse Dei essentiam, tuncque revelationum et declaratum ei esse nomen tetragrammaton; hoc enim significat Dei essentiam; sed verius est, Mosen non vidisse Dei essentiam, ut dicam c. 55. Addo, illa visio posterior fuit revelationis nominis tetragrammati; hoc enim hic et c. 5 revelationis fuit Mosi; Moses autem, si vidit Dei essentiam, non vidit eam nisi c. 55.

Dico ergo: Planus et genuinus hujus loci sensus est he: Ego Deus cognitus et cultus fui à patribus, tanquam *El saddai*, id est, Deus fortis et liberalis; nomen verò proprium meum *Yehova* non indicavi eis, sed ilud primum tibi, o Moses, revelo, simulque cum nomine clariorum rei significante, puta essentie meae et

divinitatis, tibi cognitionem communio; idque facio he fine, ut te et populum à Pharaone afflictum, in spem erigam auxili mei janjam astutur; utpote qui jam me tibi et Hebreis tam familiarem, et ex nomine proprio compellandum noscendum exhibeámus, ut sciatis vos mihi jam magis curae et cordi esse quam ante.

Hinc patet, nomen tetragrammaton primò revelatum esse Mosi. Patet secundò, Mosen clariorum divinitatis cognitionem hic accepisse, quam accepérunt Abraham, Isaac et Jacob. Sensus ergo est, quasi dicit: Ego Deus patribus cognitus vocatusque fuī *Adonai*, *El*, *saddai*, id est, dominus, gubernator, fortis, liberalis, omnipotens (qua omnia significant hoc nomen, eo usum esse in Genesi, quia cumdeum Deum significat, estque Deo quasi proprium; non enim verba, sed sensum precum Henoch et Abraham reddit Moses. Si ubs Bala vocatur Segor, quia non time, sed postea dicta est Segor; et Dan vocatur ubs, quae postea vocata est Dan, tunc autem vocabatur Lais. Vide canon. 3.

Queritur quintò, quid symbolicè hoc nomen *Yehova* significet, adéoque cur sit tetragrammaton? Respondent Hebrei, hoc nomine significari SS. Trinitatem, similem Verbi incarnationem. Prima enim littera *yod*, quae est index et principium numeri denarii, significat primam personam, scilicet Patrem. Secunda *he*, significat secundam, scilicet Filium; he enim significat essentiam et substantiam (à radice *haia*, quae esse significat), quam *Filius* habet communem cum Patre; et enim Patri consubstantialis. Tursim per Filium omnes res creatae sunt, sicutque essentiam accepérunt. Tertia *va*, significat tertiam, scilicet Spiritum sanctum. Est enim *va*, apud Hebreos copula significans, et, atque; sicut *Spiritus sanctus* est copula, unio et amor notionalis Patris et Filii. Unde Graecus Scholastes pro eo quod habemus: *Et nomen meum Adonai non indicavi eis*, verit: *Non indicavi eis nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Hinc etiam Hebrei nomen tetragrammaton scribunt per triplicem *yod*, cui subjiciunt canentes intra circumflexum; cum enim *yod* significet principium, et tota Trinitas sit unum principium rerum extra se, in una essentia et natura; hinc trinitas personarum representatur triplicem *yod*: unitas verò essentiae representatur totu uno eodemque *yod*, tunc unicū vocali canentes. Tursim, secunda littera *he*, genitiva in hoc nomine significat deas naturas in *Filio*, divinam et humanam: unde et hec littera *he*, quae *Filius* est index, in nomine tetragrammaton, addita fuit Abraham et Sarai, cum ille pro Abram dictus est Abraham, hec pro Sarai dicta est Sarah; quia ex Abraham et Sarai progenitus et incarnatus est Christus.

Sed cur hoc nomen est quadriliterum? — Respondeo, grammaticaliter et propriè est, quod Hebrei nomen perfecta sint quadrilittera; habent enim tres literas thematis, cui addunt quartam heematicam, sive formativam nominis. Symbolica causa est, quod quaternarius sit primus numerus perfectus par, qui constat principio, medio et fine. Secundò, hic numerus constitutus quadrum et quadratum geometricum,

que est figura solidissima; unde de civitate celesti ait sanct. Joannes Apocal. 20, v. 16, quod in quadro sit posita. Tertio, hic numerus virtute est omnia, puta omnis numerus, omnis musica, omnis quantitas; omnia elementa, omnis virtus; hinc sacer est in Scriptura, ut patet in quatuor Cherubim, Ezech. 1, et quatuor animalibus, Apocal. 4. Haec et plura habet Philo de plantatione Noe lib. 2, post medium , et lib. 3 de Vita Mosis , post medium, atque Macrobius lib. 4 in somnum Scipionis cap. 6, ubi inter cetera ait: Pythagorai adeò ad perfectionem anima quaternarium inter arcana venerantur, ut ex eo et iurisjurandi religionem sibi fecerint, scilicet hanc :

*Οὐ μὲν ἡρτός φύσις περιέσθαι τετράριν.
Non equidem per eum, qui anima nostra tradidit quaternarium.*

Instar hujus nominis tetragrammati, pleraque aliae gentes quadrilaterum nomen Deo indiderunt; sic enim *Ægypti Deus* vocant *Θεόν*, *Persae οὐράνον*, *Hetrusci Iæsū*, *Arabes آلهة*, *Assyri آلهة*, *Turce آلهة*, *Greci Θεόν*, *Latinī Deus*, *Germani Gott*, *Galli Dieu*, *Hispani Deus*, etc.; ita Gyraldus in dīs gentium synagm. 1. Plura de nomine vide apud Angelum Caninum, et Galatinum lib. 2, c. 10, et lib. 5, fūs.

Denique omnes haec quatuor littere nominis tetragrammati, sunt Hebrei littera quiescentes, sed in inuidum quōd in Deo solo vera et solida quies, ipsa quæ exteris felicitas et beatitudine consistit ac conquiscit. Ipse enim est alpha et omega, principium et finis; ipse est centrum cordis nostrī; ipse est saties et gaudium omnium angelorum et beatorum.

Allegor. *Jehova* redemptor Israelis ex *Ægypto*, fuit typus Jesu, qui fuit redemptor mundi à captivitate et tyrannie diaboli; hinc nomen Jesu in *Jehova* continuatur et representabatur, et hoc illius erat quasi anima, ipsumque nomen Jesu, est quasi declaratio nomini *Jehova*; hinc rursus nomen Jesu sanctius et venerabilis est nomine *Jehova*, ut ex Abulensi demonstravi, Philipp. 2, v. 10. Inō noster Prado in Ezech. contendit nomen *Jehova*, potissimum referri ad incarnationis et redemptiois humanae mysterium, illudque à futuro Verbi facinore derivari asserit. *Jehova* enim, ait, idem est cum: *Ego qui ero*, scilicet homo et redemptor mundi, hoc est Jesus, id est, Salvator hominum. Hoc verum est, sed allegoricum, non litterale, ut patet ex dictis.

VERS. 6.—*EGO DOMINUS, QUI EDUCAM VOS DE ERGASTULO ÆGYPTIOREM.* Hebraicè, *de sub oneribus Ægyptiorum*; benē ergo et clare noster verit. *de ergastulo*; ergastulum enim locus est, in quo capti aut servi labore coguntur; dicitur enim ergastulum *ἐν τῷ οργανῳ*, id est, ab operando et laborando.

AC REDIMAM IN BRACHIO EXCELSO. Hebraicè, *in brachio extento*, ad ferendam videlicet, subiugendumque hostes vestros *Ægyptios*. Anthropopathi tributur Deo brachium, significatque Dei potentiam et robur; hinc enim solet ostendere in brachio.

Mysticè, brachium quod à corpore prominat, est filius à Patre procedens, sicut digitus à corpore et

brachio procedens, est Spiritus sanctus à Patre et Filio procedens. Ita S. Hieronym. in c. 52 Isaiae.

ET JUDICIS MAGNIS, magnis plagiis, magna vindicta. Judicium enim metonymice sumitur pro effectu judicii, scilicet pro justa poena et plagiā, per judicium et judicem iniusta.

VERS. 7.—*ET EGO VESTER DEUS.* Hebr., *ero vester Elohim*, id est, vester provisor, gubernator, protector, conductor.

VERS. 8.—*SUPER QUAM LEVAVI MANUM MEAM,* quam me vobis, daturum juravi; jurantes enim solent jurare, sublati in altum manū; eadem plurias est Genes. 14, 22, 2, Esdræ 9, 15. *Alii levare manum* gestus est orantis, aliī percutientis, aliī operantis.

UT DAREM EAM ABRAHAM, ISAAC ET JACOB, ut darem eam posteris Abrahā, qui per Isaac et Jacob, non autem illis qui per Ismael et Esau descendunt.

VERS. 9.—*QUI NON ACQUEVERANT EI PROPTER ANGUSTIA SPIRITUS.* Septuag. vertunt, *ἀπὸ τοῦ λιπόφυσις, πρὶς πυλανίτητες.* Iuia enim opprimebant oneribus, ut vix licet respirare, ut spiritus eis intercedi videatur; et proinde non licet, non libet eis aliud aliquid cogitare, spectare aut machinari.

VERS. 12.—*QUOMODO AUDIET PHARAO, PRESERTIM CUM INCIRCUMCISUS SIM LABIS?* cum labore viti linquo, cum tardioris et impeditioris sim lingue. Hebrei incircumcisus vocant corde, mente, vel lingua eum, qui viti aliqui cordis, mentis aut linguae laborat. Sicut enim Hebrei circuncisio primum et summum erat sacramentum, ita esse incircumcisum, sumnum erat vitium et dedecus; unde per incircumcisionem, sive per prepūtium, quodvis vitium significat. Huic querela Mosis respondebit Dominus initio capit. 7. Nam qua hoc capite deinceps sequuntur, alio spectant, et intertextum ad hoc, ut viam sternant ad genealogiam Mosis. Hinc patet, hoc vitium lingue mansisse in Mose post ejus colloquium cum Deo, in ipsa legatione sua pharaonem, idque ad exercitium humiliatis, et ut Deus ostenderet se infirmis et ineptis instrumentis uti, ne gloria instrumentis, sed soli Deo detur.

Allegoricè, Moses quasi mutus, usus fuit interprete Ararone, ut significaret legem veterem quasi tacitam et mutam, esse umbram ac figuram legis novae, que clare predicat Deum et Christum.

VERS. 13.—*LLOCUTUS EST DOMINUS AD MOYES* ET AARON, ET DEDIT MANDATUM AD FILIOS ISRAEL. Est hic generalis epilogus, sive omnium ante dictorum collectio, quam hic subnecit Moses, ut per eum transeat ad suum et Aaronis genealogiam; idque ad hoc, ut certior historie Exodi, et implete à Deo promissionis, de liberandis ex *Ægypto* Hebreis, fides constet, cum non ab externo quipiam, sed ab eo qui ex posteris Abraham, Isaac et Jacob, quibus facta est promissio, putata à Mose, rem gestam et confectam esse, certissimò liqueat.

VERS. 14.—*ISTI SUNT PRINCIPES DOMORUM PER FAMILIAS SUAS,* q. d.: *Isti sunt principes familiarium Israëliticarum;* domus enim vocantur familie, que

alibi vocantur cognationes. Hebraicè est: *Isti sunt principes domis patrum suorum*, id est, isti sunt principes, qui praeerant familiis majorum, sive patrum suorum; quisque enim 12 patriarcharum filius habebat et constituebat peculiarem familiam, in qua ipse erat princeps, et post eum filius eius primogenitus, verbi gratiā, filii Ruben erant quatuor, scilicet Henoch et Phallu, Hesron et Charni; hi singuli suas habebant familias, in quibus ipsi erant principes.

VERS. 16.—*ET HEC NOMINA FILIORUM LEVI.* Sistit Moses in genealogia Levi, cuius ex Levi prognati sunt Moses et Aaron; quorum prosopapie p̄cipue hic pertexere intendit Spiritus sanctus, eō quod hi fuerint liberatores et duces Israëlis, Ita S. Augustinus q. 15. Ubi nota. Primus filius Jacob fuit Ruben, secundus Simeon, tertius Levi; horum trium tantum genealogiam pertexit hic Moses, tum ob causam jam dicatum, tum quia his maledicisse videbatur Jacob, Genes. 49, v. 5 et 5; unde ne putarentur tres istae tribus a Deo rejeccit, voluit Moses illorum trium filiorum Jacob multas atque illustres familias commemorare.

Pro cognatione suas. Hebraicè, *per generationes*, id est, familias suas. Hac ergo tria idem sunt, generatio, familia, cognatio; idēque una generatio est una familia, quia ab uno generante descendit.

ANNI AUTEM VITA LEVI FUEUNT CENTUM TRIGINTA SEPTEN. Ex dictis Genes. 50, constat Levi quatuor annis fuisse seniorem Josepho. Hinc sequitur primo,

quod Levi erat 45 annorum quando cum Jacob descendit in *Ægyptum*, quia tunc Joseph erat 59 annorum, ut ostendit Gen. 41. Sequitur secundum, Levi obiisse 25 annis post mortem Josephi; hic enim mortuus est anno aetatib. 110, Levi autem 157. Sequitur tertio, Levi post ingressum Jacobi in *Ægyptum*, vixit in *Ægypto* annos 94, sequitur quartio, Levi obiisse 12 anni ante egressum Hebreorum ex *Ægypto*; nam ab ingressu Jacobi in *Ægyptum* usque ad exitum Hebreorum, fluxerunt anni 215; sed Levi post ingressum Jacobi in *Ægyptum*, vixit annis 94; ergo post mortem Levi usque ad exitum Hebreorum ex *Ægypto*, reliqui fuerunt anni 121. Sequitur quinto, Levi obiisse 41 anni ante ortum Mosis; hic enim 80 annorum erat in egressu Hebreorum ex *Ægypto*.

VERS. 20.—*JOCHABED PATRELEM SUAM, cognatam, non amitam, ut dixi cap. 2, v. 2.*

FURENTQUE ANNIS VITE AMRAM CENTUM TRIGINTA SEPTEN. Eusebius in Chronico tradit Amram, qui fuit pater Mosis, genuiss. Moses anno aetatib. 70, unde sequitur eum obiisse cum Moses esset sexaginta septem annorum, puta 15 annis egressum Hebreorum ex *Ægypto*; licet Alexander Polyhistor, apud Eusebium, velit Amram obiisse 20 annis ante exitum Hebreorum ex *Ægypto*.

Tradunt Hebrei, ut refert Genebrard. lib. 4 Chronol. septem viros metiri omnem seculorum cursum à principio mundi usque ad finem. Adamum enim videt Mathusalem; Iudee videt Sem; Sem videt Jacob; Jacob videt Amram; Amram videt Abiam Silonitem; Alias videt Eliam, qui vivit et vivet usque ad finem mundi.

Set errant in Amram; hic enim, ut dixi, obiit 15 annis ante exitum Hebreorum ex *Ægypto*; ergo non potest videtur Abiam Silonitem, qui post mortem Salomonis propheta inducitur 3 Reg. 11: nam ab egressu Hebreorum ex *Ægypto* usque ad annum 4 Salomonis, quo edificatum est templum, fluxerunt anni 480, ut patet 3 Reg. 6, 4. Brevis et verius duos hominibus metentrem omne seculum; nam Adam videt Henoch; Henoch rapta rediit, et videbit finem mundi.

Vide hic quām exile sit omne hoc tempus nostrum, quam fugax totum hoc seculum. Audit Christianus verē philosophant Ladium apud Senecam lib. 6 Natur. quest. Cum enim quidam ei diceret: Sexaginta annos habeo; eleganter respondit: Hosne dicas sexaginta annos, quos nondum habes? preteritos annos et horas et statas non habemus; neque etiam habemus futuras, per momenta, punctaque temporis fugientes vivimus. Ex die vite et horis puncta habemus quædam. Ac rursus: Neque illud quod futurum est, memet est; nec quod fuit; in puncto fugientis temporis pendo. Rectè enim dixit philosophus ille, nos propriè non habere tempus, sed punctum temporis, putis ipsum nunc; nam præteritum, non est, sed fuit; futurum, non est, sed erit; ergo solum habemus ipsum præsens, putis momentum nunc. Vide quām exile sit tempus nostrum, quam exilis voluptas, et vita hac præsens.

VERS. 23.—*ACCEPT AUTEM AARON UXORE ELIZABETH, FILIAM AMINADAB, SOROREM NAHASON.* Hic Nahason in egressu ex *Ægypto* fuit princeps tribū Juda, ut patet Numer. 1, 7.

Nota. Moses vir humilius hic studiosus genealogiam Aaronis pertexit, suam penè negligit, nisi quatenus ad Deum votacionem, et missionem certe personae cognoscendi erat necessaria.

VERS. 25.—*HIC SUNT PRINCIPES FAMILIARUM.* Hebrei, *hī sunt principes patrum*, qui scilicet inter patres fuerunt principes, et capita familiarium.

VERS. 26.—*ISTE EST AARON ET MOYES, qui scilicet missi sunt ad Pharaonem.*

VERS. 28.—*IN DIE QUAE LOCUTUS EST DOMINUS AD MOYES* IN TERRA *Ægypti*. In Hebreo et Chaldeo hic incipit nova sententia hoc modo: *Et factum est in die quæ locutus est Dominus ad Moysen in hunc modum: Ego dominus, loquere ad pharaonem.* Unde et latini codices hinc incipiunt v. 28.

Iste est ergo Aaron et Moyses, qui docebat fuerunt tanti facinoris, qui quasi duo fulmina bellū Pharaonem omnesque hostes prostraverunt, qui quasi sol et lumen Israëlem illustrarunt. Ecce quantum potest unus alterius homo, unus insignis populi dux. Ita enim Ephaminos Thébanos ad imperium evertit, ut eum videns, Agesilaus, licet hostis, merito exclamavit: *O virum magnificum!* Ita unus Scipio longum Romanum, et Carthaginemus de imperio duellum diremit, illudque Romanis asserunt, ut meritò de eo adhuc milite dixerit Cato: *Iste sapit solus, reliqui volvit umbra vagiuntur.* Et Metellus gratias dedit Rōme causa quād alibi non existiterit Scipio. Quin et Numantius hostes

Roman, rogati cur iam Romanos duce Scipione fugerent quos ante fugerant, responderunt: *Oves quidem eadem sunt; sed alium iam habent pastorem.* Testis est Plutarch, in Aepotheg. Roman.

Inter fiducias quid non efficit unus Moyses, unus Ioseph, unus David, unus Iosias, unus Elias, unus Eliseus, unus Daniel, unus Paulus, unus Gregorius, unus Athanasius, unus Chrysostomus, unus Hieronymus, unus Benedictus, unus Franciscus, unus Dominicus, unus Bernardus, unus Xaverius? Et nos quid facimus? numerus sumus. Multiplicasti, Domine, gentem, non magnificasti laetitiam. Flebat Julius Caesar legens gesta

CAPUT VII.

1. Dixitque Dominus ad Moysen: Ecce constitui te Deum Pharaonis; et Aaron frater tuus erit propheta tuus.

2. Tu loqueris ei omnia que mando tibi; et ille loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Israel de terra sua.

3. Sed ego induabo cor ejus, et multiplicabo signa et ostenta mea in terra Egypti.

4. Et non audies vos: immunitamque manum meam super Egyptum, et educam exercitum et populum meum filios Israel de terra Egypti per iudicium maximam.

5. Et scient Egyptii quia ego sum Dominus qui extenderim manum meam super Egyptum, et eduxerim filios Israel de medio eorum.

6. Fecit itaque Moyses et Aaron sicut praecepserat Dominus; ita ergerunt.

7. Erat autem Moyses octoginta annorum, et Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem.

8. Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron.

9. Cum dixerit vobis Pharaon: Ostendite signa, dicentes ad Aaron: Tolle virgam tuam, et proifice eam coram Pharaone, ac vertetur in columbum.

10. Ingressi itaque Moyses et Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut praecepserat Dominus; tulitque Aaron virgam coram Pharaone et servis ejus, que versa est in columbum.

11. Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos: et fecerunt etiam ipsi per incantationes egypciacas et et arcana quedam similiter.

12. Projecerunt singuli virgas suas quae verso sunt in dracones; sed devoravit virga Aaron virgas eorum.

13. Induratusque est cor Pharaonis, et non audivit eos, sicut praecepserat Dominus.

14. Dixit autem Dominus ad Moysen: ingravatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum.

15. Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas; et stabis in occursum ejus super ripam fluminis; et virgam, quae conversa est in draconem, tollis in manus tua.

16. Dicesque ad eum: Dominus Deus Hebreorum misit me ad te, dicens: Dimittite populum meum ut sa-

Alexandri, dicebatque: Ed ecce quid Alexander Durium devicit, ego adiuste nihil praeciarum gessi. Quot annos nos viximus? quid praeciar gessimus?

VERS. 29. — LOQUERE AD PHARAONEM. Hic Moses narrationem v. 14 coepit, et per genealogie suas descriptionem interrupit, resumit et prosecuitur.

VERS. 50. — ET AIT MOYSES CORAM DOMINO, ait Dominus, qui erat coram, sive coram quo stebat et agebat Moses.

INCIRCUMCISUS SUM LABIIS, impeditus sum lingua, rufus in loquendo et incepitus, ut dixi c. 4, v. 10.

CHAPITRE VII.

1. Alors le Seigneur dit à Moïse: Je vous ai établi comme le Dieu de Pharaon: vous exercerez sur lui ma puissance; et Aaron votre frère sera votre prophète; il portera pour vous la parole.

2. Vous direz donc à Aaron tout ce que je vous ordonne de dire; et Aaron parlera à Pharaon, afin qu'il permette aux enfants d'Israël de sortir de son pays.

3. Mais j'endurerai son cœur, en l'abandonnant à sa propre malédiction. Il ne se rendra point à mes ordres, et ainsi je signalerai ma puissance dans l'Egypte par un grand nombre de prodiges et de merveilles que je serai obligé de faire pour le punir et vous délivrer.

4. Car comme Pharaon ne vous écouterà point, j'attendrai ma main sur l'Egypte; et après avoir fait éclater la sévérité de mes jugements, j'en ferai sortir mon armée et mon peuple, qui sont les enfants d'Israël, par des prodiges inégalés.

5. Et les Egyptiens apprendront que je suis le Seigneur, après que j'aurai étendu ma main sur l'Egypte, et que j'aurai fait sortir les enfants d'Israël du milieu d'eux.

6. Moïse et Aaron firent donc, et se conduisirent selon que le Seigneur le leur avait ordonné.

7. Moïse avait donc quatre-vingts ans, et Aaron quatre-vingt-trois, lorsqu'ils parlèrent à Pharaon.

8. Le Seigneur dit encore à Moïse et à Aaron:

9. Lorsque Pharaon vous dira: Faîtes des miracles devant nous; vous direz à Aaron: Prenez votre verge, et jetez-la devant Pharaon, et elle sera changée en serpent.

10. Moïse et Aaron étaient donc allés trouver Pharaon, firent ce que le Seigneur leur avait commandé. Aaron jeta sa verge devant Pharaon et ses serviteurs, et elle fut changée en serpent.

11. Pharaon ayant fait venir les sages d'Egypte et les magiciens, ils firent aussi la même chose par les enchantements du pays, et par les secrets de leur art; Dieu le permettant ainsi, pour punir Pharaon et l'endurcir de plus en plus.

12. Chacun d'eux ayant donc jeté sa verge, elles furent changées en serpents; mais la verge d'Aaron dévora leurs verges. *Blesa voulant bien encore montrer aux Egyptiens combien il était au-dessus de leurs prétendus Dieux, et combien ses serviteurs étaient au-dessus de leurs magiciens.*

13. Mais le cœur de Pharaon s'endurcit, et il n'écouta point Moïse et Aaron, ainsi que le Seigneur l'avait prédit, et il ne laissa point aller les Israélites, selon que le Seigneur l'avait ordonné.

14. Alors le Seigneur dit à Moïse: Le cœur de Pharaon s'est endurci; il ne veut point laisser aller mon peuple.

15. Allez le trouver dès le matin: il sortira pour aller sur l'eau; et vous vous tiendrez sur le bord du fleuve pour venir au-devant de lui; et vous prendrez en votre main la verge qui a été changée en serpent.

16. Et vous lui direz: le Seigneur, le Dieu des Hébreux m'a envoyé vers vous, pour vous dire de sa part: Laissez aller mon peuple, afin qu'il me sacrifice dans le

cristice mibi in deserto; et usque ad presens, audire non voluisti.

17. Haec igitur dicit Dominus: in hoc scies quid sim Dominus: ecce perentiam virga, que in manu mea est, aquam fluminis, et vertetur in sanguinem.

18. Pisces quoque, qui sunt in fluvio, morientur, et computrescent aqua, et affligentur Egyptii bilentis aquam fluminis.

19. Dixit quoque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Egypti, et super fluvios eorum, et rivos ac paludes, et omnes lacus aquarum, ut vertantur in sanguinem; et si citrò in omni terra Egypti, tam in lignea vasis quinque in saeculis.

20. Feceruntque Moyses et Aaron sicut praecepserat Dominus: et elevans virgam, percussit aquam fluminis coram Pharaone et servis eius; que versa est in sanguinem.

21. Et pisces qui erant in flumine, mortui sunt: computructique fluvius et non poterant Egyptii bilentis aquam fluminis, et fuit sanguis in tota terra Egypti.

22. Feceruntque similiter malefici Egyptiorum in cantationibus suis; et induratus est cor Pharaonis, nec audivit eos, sicut praecepserat Dominus.

23. Avertitur se, et ingressus est domum suam, nec apposuit cor etiam huc vice.

24. Foderunt autem omnes Egyptii per circuitum fluminis, aquam ut bilentur: non enim poterant bibere aqua fluminis.

25. Impletique sunt septem dies, postquam percusit Dominus fluvium.

COMMENTARIUM.

Simili modo S. Basilus factus est Deus Valentius imper., S. Ambrosius Justini imper., S. Athanasius, Hilarius, Hosius et Lucifer Constantini imper., dum eos liberimè conqueruntur, immo Neroni, Decio, Diocletianus et antichristi comparabantur, ut patet ex eorum verbis, que citavit 2 Thimoth. 4, v. 7. Sic S. Bernadus ad Eugenium pontif.: Considera, sit, vortore te esse formam justitiae, sanctimonie speculum, fidei defensorum, etc., virgam potentum, malleum tyranorum, regum patrum, sif tunc artia humana, saeculorum Alissionis, vicarium Christi, Christianum Domini, postremè Deum Pharaonis. Sic Elias fuit Deus Achab regi per sua misericordia et plagues; unde 3 Reg. 18, v. 17, cum ei dicaret rex: *Tu es ille qui conturbas Israel?* respondit intrepide: *Non ego turbavi Israel, sed tu, et dominus patris tui qui dereliquisti Dominum.* Vide hic, quid mereatur humilitas, quamque ipsa Moses exaltari faciens eum Deum Pharaonis. Sicut Moses vicit Pharaonem, ita humiliavit diabolum.

Legimus in yitis Patrum lib. 7, cap. 73, diabolum occuruisse. S. Macario, ac voluisse eum percutere falso acutâ, sed non valuisse, id est exclamasse, ac dixisse: *Magnam vim à te petior, Macari, qui ciascun*

dèsert; et jusqu'à présent vous ne m'avez point voulu écouter.

17. Voici donc ce que dit le Seigneur: Vous connaissez en ceci que je suis le Seigneur Dieu Tout-Puissant, et que vous devez m'obéir: Je vais frapper l'eau de ce fleuve avec la verge que j'ai en ma main; elle sera changée en sang, pour venger le sang des enfants de mon peuple, que vous y avez fait périr.

18. Les poissons aussi qui sont dans le fleuve mourront; les eaux se corrompront; et les Egyptiens qui en boivent ordinairement, seront tourmentés d'une grande soif, n'en pouvant plus boire.

19. Le Seigneur dit encore à Moïse: Dites à Aaron: Prenez votre verge, et étendez votre main sur les eaux d'Egypte, sur les fleuves, sur les ruisseaux, sur les marais et sur les eaux de tous les lacs, afin qu'elles soient changées en sang, et qu'il n'y ait que du sang en toute l'Egypte, dans tous les vaisseaux, ou de bois,

20. Moïse et Aaron firent donc ce que le Seigneur leur avait ordonné. Aaron élevant sa verge, frappa l'eau du fleuve devant Pharaon et ses serviteurs, et l'eau fut changée en sang.

21. Les poissons qui étaient dans le fleuve moururent; le fleuve se corrompit, les Egyptiens ne pouvaient boire de ses eaux, et il y eut du sang dans tout l'Egypte, aux lieux où il y avait eu de l'eau auparavant.

22. Les magiciens d'Egypte ayant envoyé chercher de l'eau dans la terre de Gessen, où elle n'avait pas été changée en sang, firent la même chose avec leurs enchantements; le cœur de Pharaon, qui fut dénué de prestige, s'endurcit. Il n'écouta point Moïse et Aaron, sans que le Seigneur l'avalât prédict, et il ne laissa point aller son peuple, comme il lui avait ordonné par la bouche de Moïse et d'Aaron.

23. Mais il se retira de devant eux, et entra dans sa maison, et il ne fréchit point encore son cœur pour cette fois.

24. Tous les Egyptiens cresserent la terre le long du fleuve, et y cherchèrent de l'eau pour boire, parce qu'ils ne pouvaient boire de l'eau du fleuve.

25. Et il se passa sept jours entiers depuis la pluie dont le Seigneur avait frappé le fleuve, jusqu'à ce que Moïse rétablît les eaux de l'Egypte dans leur premier état, sans que le cœur de Pharaon en fut amollit.